

Die WELT des ISLAM

çağdaş gelişmelerine ağırlık vermeyi sürdürmüş, 1950'li yıllarda Jäschke'nin "Der Islam in der neuen Türkei" adlı kapsamlı yazısı gibi modern İslâm ülkeleriyle ilgili makaleler yayımlanmıştır. 1961'de derginin redaksiyonunu üstlenen, Bonn'da yeni kurulan Seminar für Orientalische Sprachen'in müdürü Otto Spies dergide, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bir daha çıkmayan *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen*'in etki alanına da önem vermeyi öngörmekteydi. Spies, 1974'te çıkan ve daha çok Türkiye hakkındaki yazıları ihtiva eden Festschrift Gotthard Jäschke (G. J. için armağan) sayısını derginin XV. cildi olarak neşretmiştir.

Otto Spies'in 1981'de ölümünün ardından derginin editörlüğünü Stefan Wild ve Werner Ende üstlenmiş, bunlara 1993-1997 yılları arasında Klaus Kreiser de katılmıştır. 1984'te derginin 1951'den beri üç dilde yayımlanan alt başlığı bu defa *Internationale Zeitschrift für die Geschichte des Islams in der Neuzeit* şeklinde değiştirilmiş, bu da derginin kapsadığı dönemi az da olsa genişletmiştir. Dergide ağırlıklı şekilde yine XVIII. yüzyıldan itibaren meydana gelen gelişmeler konu edilmiştir. İlgili alanının coğrafi yelpazesi de belli bir ölçüde genişleyip Almanya'daki Türk yazarları ile Yugoslavya'daki müslümanların durumu gibi konulara da yer verilmiştir. XXVIII. cilt Fritz Steppat'a almış beşinci doğum yılı armağanı olarak yayımlanmıştır (1988).

1990'da Reinhard Schulze'nin kaleme aldığı, Aydınlanma çağını evrensel bir olay diye gören revizyonist bir yazı (Das islamische achtzehnte Jahrhundert: Versuch einer historiographischen Kritik, XXX, 1990, s. 140-159) tartışmaya yol açmış, dergi 1996'da farklı bir yapı kazanarak "International Journal for the Study of Modern Islam" alt başlığıyla çıkmıştır. Bundan böyle, *Die Welt des Islams*'in her yıl çıkan fasiküllerinden birinde bir misafir editörün idaresi altında İslâm dünyasının sınırları, Avrupa'da şeriat gibi tartışmalı konulara yer verilmiştir. Stefan Wild ve Werner Ende, 1981'den beri birlikte yürüttükleri editörlük görevini 2002 yılında Stefan Reichmuth'a bırakarak geri planda çalışmalarına devam etmişlerdir. 2004'te, derginin yapısına bilimsel tartışmaya yönelik Viewpoints ve İslâm ülkelerindeki güncel olay ve gelişmeleri belgelemek için "documentation" adıyla biri yeni, diğeri eski iki bölüm dahil edilmiştir. Böylece dergi, ilk yayımlanmaya başladığı dönemde herke-

sin anlayabileceği yarı popüler ve sadece Almanca yazılar ihtiva eden bir yayından bugün şarkiyat alanında başta İngilizce olmak üzere farklı dillerde yazıların yer aldığı bir platforma dönüşmüştür. Christian Szyska derginin 1951-1995 yılları arasında yayımlanan yeni serisinin I-XXXV. ciltleri için bir indeks hazırlamıştır (Leiden 1997).

BİBLİYOGRAFYA :

J. Kloosterhuis, *Friedliche Imperialisten: Deutsche Auslandsvereine und auswärtige Kulturpolitik, 1906-1918*, Frankfurt 1994, II, 584-589; P. Heine, "Die Deutsche Gesellschaft für Islamkunde", *Islamstudien ohne Ende: Festschrift für Werner Ende zum 65. Geburtstag* (haz. R. Brunner v.dğr.), Würzburg 2002, s. 175-181; M. Hartmann, "Deutsche Gesellschaft für Islamkunde", *WI, I/1* (1913), s. V-VII; G. Kampffmeyer, "Plane Perspicere", *a.e., I/1* (1913), s. 1-6; a.mf., "Das Seminar für Orientalische Sprachen zu Berlin", *a.e., VIII/1* (1923-26), s. 4-14; "Nachrichten über Angelegenheiten der Deutschen Gesellschaft für Islamkunde", *a.e., VII/3-4* (1919), s. VII.

HEDDA REINDL KIEL

WENSINCK, Arent Jan
(1882-1939)

Hollandalı şarkiyatçı.

7 Ağustos 1882 tarihinde Aarlanderveen'de doğdu. Hollanda reform kilisesine bağlı bir rahip olan babasının izinden giderek klasik dilleri öğrenmek üzere gimnazyuma devam etti. İbrânîce ve Süryânîce öğrendi. 1901'de kaydolduğu Utrecht Üniversitesi'nde bir yıl teoloji okuduktan sonra Sâmî dillerine yöneldi ve *The Encyclopaedia of Islam*'ın baş editörü Martinus Theodorus Houtsma ile çalıştı. 1904 yılından itibaren çalışmalarını Leiden Üniversitesi'nde sürdürdü. Michael Jan de Goeje ve Christian Snouck-Hurgronje gibi isimlerin öğrencisi oldu. Doktora çalışmaları sırasında Berlin ve Heidelberg'de çeşitli derslere katıldı; bu arada İbrânîce, Ârâmîce, Süryânîce ve Arapça'sını geliştirdi. Hurgronje'nin danışmanlığında Yahudiliğin İslâm'a etkisini incelediği *Mohammed en de Joden te Medina* başlıklı doktorasını 1908'de tamamladı. Aynı yıl *The Encyclopaedia of Islam*'ın sekreterliğine getirildi. 1909-1912 yıllarında Amersfoort ve Utrecht'te liselerde İbrânîce, Utrecht Üniversitesi'nde Ârâmîce dersleri verdi. 1912'de Leiden Üniversitesi'nde İbrânîce, Ârâmîce ve Süryânîce hocalığı yaptı. Bu süreçte British Museum'daki Süryânî, Kiptî, Arap ve Habeş dillerindeki bazı kaynakları inceledi. Sâmî dillerinin ardından İslâm araştırmalarına yöneldi. Hurgronje'nin emeklili-

ğe ayrılmasıyla 1927'de Leiden Üniversitesi'nde Arapça bölümünün başkanlığına getirildi.

Başlangıçtaki ilgi alanı Sâmî dilleri olmasına rağmen daha çok İslâm araştırmaları alanındaki çalışmalarıyla tanınan Wensinck, Yahudilik ve Hıristiyanlığın yanı sıra Helenistik dünyaya ait bilgi birikimini de eserlerine yansıttı; muhtelif din ve kültürlerin İslâm'ın teşekkülündeki izlerini tesbit etmek amacıyla mukayeseli araştırmalar yaptı. İslâm'ın diğer dinlerden alıntıları yaptığı iddiası üzerinde ısrarla duran şarkiyat geleneğine bağlı olan Wensinck, İslâm'daki birçok fikhî düzenlemenin yahudi kaynaklarına dayandığını iddia etti. Süryânî metinlerinden hareketle tasavvuf ve Süryânî mistisizmi arasındaki irtibatı vurgulayarak Ninevâli İshak'ın (VII. yüzyıl) mutasavvıfları etkilediği görüşünü öne sürdü. Öte yandan Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'inin Süryânî ilâhiyatçısı İbnü'l-İbrî'nin temel kaynaklarından biri olduğunu söyleyerek farklı din mensuplarının buluştuğu kültürel ortak zemini çalışmalarında ön plana çıkardı.

Wensinck, İslâm'la ilgili araştırmalarından bilhassa *A Handbook of Early Muhammadan Tradition and Concordance* gibi hadis çalışmalarıyla bilinir. İgnaz Goldziher'in metodunu takip ederek İslâm tarihini çatışma mihrinde ele almış ve hadisleri muhalif tarafların kullandığı bir silâh şeklinde tanıtmıştır. Ona göre hadisler, İslâm'ın sonraki dönemlerde geçirdiği aşamaların birer yansıması olup en çok II. (VIII.) yüzyılın başlarına kadar geri götürülebilir (*The Muslim Creed*, s. 59). Goldziher'in de üzerinde ısrarla durduğu gibi diğer dinlerin kutsal metinlerinden yapılan alıntılar zamanla hadis durumuna gelmiştir (*MW*, XXI [1921], s. 243-244). Onun bu tür görüşlerini *The Encyclopaedia of Islam*'da yer alan "İbrâhîm", "al-Khađîr", "Khamr", "Khuṭba", "al-Masih", "Nadjis" gibi maddelerinde görmek mümkündür. Özellikle "İbrâhîm" maddesinde ileri sürdüğü görüşlerin yol açtığı tepkiler, Mısır Kralı Fuâd tarafından 1932'de Kahire'de kurulan ve H. A. Roskeen Gibb, Louis Massignon, August Fischer, Carlo A. Nallino gibi şarkiyatçıların üye olduğu Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'ye üye kabul edilmesini engelledi. Adaylığının duyulmasının ardından yazdığı "İbrâhîm" maddesi Mısır basınında yer aldı. Bunu İslâm düşmanlığıyla nitelendirildiği bir dizi yazı takip edince Hollanda Konsolosluğu kendisinden bir açıklama istedi. Wensinck cevabında "İbrâhîm" maddesinde Hurgronje-

Arent Jan
Wensinck

nin Avrupa'da benimsenen teorisini naklettiğini söyledi. *The Muslim Creed* ve *Concordance* gibi çalışmalarını hatırlattı ve İslâm'a duyduğu sempatiyi dile getirerek eserlerini yalnız bilimsel amaçlarla yazdığını ifade ettiyse de ismi etrafındaki tartışmalar sürdü. Bunun üzerine Mısır Tâlim ve Terbiye Bakanı Hilmi Paşa, Wensinck'in yerine Alman şarkiyatçısı Enno Littmann'ı davet etti. Bu gelişmeler sırasındaki tutumu ve ardından Mısır'a gittikleri için kendilerine tepki gösterdiği yurtdışı adı geçen dört şarkiyatçıdan Gibb'in, durumu açıklamak üzere Wensinck'e gönderdiği mektuplar Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir (UL Special Collections [KL], Or. 8952, C 14: 3). Hayatının sonlarına doğru çalışma alanlarına Yeni Ahid'in Ârâmî kaynaklarını da ekleyen Wensinck, kendisinden sonra Batı'da bu alana yönelik ilginin artmasını sağladı. 1938'de Cezayir Üniversitesi tarafından kendisine fahri doktora pâyesi, Hollanda hükümeti tarafından şövalyelik nişanı verildi. Tarihi-filolojik araştırmalarıyla ön plana çıkan şarkiyatçılar neslinin bir temsilcisi olan Wensinck 19 Eylül 1939'da Leiden'de öldü.

Eserleri. 1. *Mohammed en de Joden te Medina* (Leiden 1908). Doktora tezi olup Wolfgang Behn tarafından *Muhammed and the Jews of Medina* adıyla İngilizce'ye çevirilmiştir (Berlin 1975). 2. *A Handbook of Early Muhammadan Tradition*. *Kütüb-i Sitte* dahil on dört hadis, siyer ve megâzi kitabının konu, kişi ve yer adları fihristidir (Leiden 1927, 1960, 1971). Eserin Ahmed Muhammed Şâkir'in başlayıp Muhammed Fuâd Abdülbâkî'nin tamamladığı Arapça tercümesi *Miftâhu kü-nûzi's-sünne* adıyla neşredilmiştir (Kahire 1353/1934; Lahor, ts.; 1403/1983; Mekke, ts.; Beyrut 1403/1983, 1405 [Halîl el-Meyyis'in tashihleriyle]) (bk. *MİFTÂHU KÜNÜZİ'S-SÜNNE*). 3. *Concordance et indices de la tradition musulmane*. *Kütüb-i*

Sitte, Mâlik b. Enes'in *el-Muvaṭṭa'*, Dârimî'nin *es-Sünen*'i ve Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'indeki hadislerin alfabetik kelime fihristidir. 1916'da başlanan, çok sayıda akademisyenin katılımıyla gerçekleştirilen ve ilk cildi 1936'da yayımlanan bu çalışmanın neşri 1988'de tamamlanmıştır (bk. *el-MU'CEMÜ'L-MÜFEHRES İL-ELFÂZİ'L-HADİSİ'n-NEBEVİ*). 4. *The Muslim Creed, Its Genesis and Historical Development*. Müellifin doğu seyahati döneminde yayımladığı, İslâm akidesinin doğuşunu ve gelişimini incelediği eser önemli çalışmalarından sayılmaktadır. Eserde Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen *el-Fıkhü'l-ekber* gibi bazı metinlerin İngilizce tercümesi de yer almaktadır (Cambridge 1932; New York 1965; New Delhi 1979). 5. *Legends of Eastern Saints: Chiefly from Syriac Sources*. Wensinck'in British Museum'da bulunduğu dönemde incelediği kaynaklara dayanarak neşrettiği bir eserdir (I-II, Leiden 1911-1913). 6. *Bar Hebraeus's Book of the Dove*. İbnü'l-İbrî'nin *Kitâbü'l-Ḥamâme*'sinin (nşr. Paul Bedjan, Paris 1898) İngilizce çevirisidir (Leiden 1919). 7. *Mystic Treatises by Isaac of Nineveh*. Nestûrî piskoposu Ninevâli İshak'ın risâlelerinin İngilizce tercümesidir (Amsterdam 1923). 8. *La pensée de Ghazzâlî* (Paris 1940). 9. *Les preuves de l'existence de Dieu dans la théologie musulmane* (Amsterdam 1936). 10. *Travel Diary of A. J. Wensinck*. Kendisinin 27 Aralık 1929 – 20 Nisan 1930 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Mısır, Suudi Arabistan, Suriye ve Lübnan seyahatinin günlüklerinden oluşan bu notlar Leiden Üniversitesi Kütüphanesi özel koleksiyonunda bulunmaktadır (UB Bijzondere Collecties [KL], Or. 25. 686). 11. *Handwörterbuch des Islam*. Wensinck'in *The Encyclopedia of Islam*'in Almanca bir özeti olarak neşrini 1937'de başlattığı eser J. H. Kramers tarafından tamamlanmıştır (Leiden 1941). 12. *Semietische studiën uit de nalatenschap van Prof. Dr. A. J. Wensinck*. Müellifin İngilizce, Fransızca çok sayıda makalesinden oluşmaktadır (Leiden 1941).

BİBLİYOGRAFYA :

A. J. Wensinck, *The Muslim Creed*, Cambridge 1932, s. 59; a.mlf., "Muhammad and the Prophets", *The Life of Muhammad* (ed. U. Rubin), Aldershot 1998, s. 319-343; a.mlf., "Proposed Index to the Sunni Traditions", *BSOAS*, I (1917), s. 129-130; a.mlf., "The Importance of Tradition for the Study of Islam", *MW*, XXI (1921), s. 239-245; Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikin*, Beyrut 1984, s. 289-290; W. Otterspeer, *Leiden Oriental Connections: 1850-1940*, Leiden 1989, s. 58-61, 103-108; U. Ryad, "The Dis-

missal of A. J. Wensinck from the Royal Academy of the Arabic Language in Cairo", *The Study of Religion and the Training of Muslim Clergy in Europe: Academic and Religious Freedom in the 21st Century* (ed. W. B. Drees – P. S. van Koningsveld), Amsterdam 2008, s. 91-134; F. Krenkow, "Arent Jan Wensinck", *IC*, XIV (1940), s. 234-235; G. H. A. Juynboll, "Muhammad and the Jews of Medina", *JSS*, XXII (1977), s. 122-123; J. Waardenburg, "Wensinck, A. J.", *ER*, XV, 369-370.

FATMA KIZIL

WIEDEMANN, Eilhard

(1852-1928)

Alman bilim tarihçisi, fizikçi.

Berlin'de doğdu; fizikçi Gustav Wiedemann'in oğlu, -anne tarafından- meşhur kimyacı Eilhard Mitscherlich'in torunudur. Orta öğrenimini babasının üniversitelerinde fizik hocaları olarak görev yaptığı Basel, Braunschweig ve Karlsruhe'de tamamladıktan sonra Heidelberg Üniversitesi'nde matematik-fizik-kimya tahsiline başladı; hocaları arasında Hermann von Helmholtz, Robert Wilhelm Bunsen, Leo Königsberger ve Gustav Kirchoff gibi bilim adamları bulunmaktadır. 1872'de Leipzig Üniversitesi'ni bitirdi ve burada Arabist Heinrich Leberecht Fleischer'den Arapça öğrendi. Aynı yıl, mezun olduğu üniversitede *Über die elliptische Polarisierung des Lichtes und ihre Beziehungen zu den Oberflächentfarben der Körper* başlıklı teziyle doktor, 1875'te de *Über die spezifische Wärme der Gase* başlıklı teziyle fizik doçenti unvanını aldı. 1878'e kadar eylemsiz doçent, 1886 yılına kadar da eylemsiz profesör olarak çalıştı. Bu arada *Annalen der Physik* dergisinin redaksiyonuna yardım ederken babasıyla birlikte bu derginin *Beiblätter zu den Annalen der Physik* adlı ekini çıkardı. 1886'da önce Darmstadt Teknik Yüksek Okulu'na ve ardından Erlangen Üniversitesi'ne fizik profesörü tayin edildi. Burada Fizik Enstitüsü'nün müdürlüğünü de üstlendi. Hocalık ve yöneticiliğin yanı sıra E. Ebert, G. C. Schmidt ve A. Wehnelt gibi asistanlarının yardımıyla deneysel fizik etkinliklerinde bulunduysa da XX. yüzyılın başlarında sağlık sorunları yüzünden buna son verdi; bilimler tarihine ve özellikle İslâm tabii bilimler ve teknoloji tarihine yöneldi. Arapça yazmaların tercümesinde Josef Hell, Heinrich Suter, Julius Ferdinand Ruska, Theodorus Willem Juynboll ve Max Horten gibi şarkiyatçılardan yardım alarak çalışmalarını yayımladı. 1926'da emekliye ayrıldıktan sonra da yüksek lisans ve dokto-